

Petnaest godina SEV-a

Radovan Vukadinović

Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć postoji već punih 15 godina i u svom razvojnom putu prošao je kroz nekoliko različitih etapa, koje su svaka za sebe bile odraz određenih ekonomskih i političkih zahtjeva i shvaćanja unutar zajednice zemalja socijalističkog sektora. Ova prva i najjača organizacija socijalističkih zemalja trebala je isto tako da pored čisto privrednih i ekonomskih uspjeha zabilježi i određene političke rezultate, te da na jednom daleko širem i složenijem planu pripomogne stvaranju integracije socijalističkih država.

Stvoren u uslovima specifičnih i neravnopravnih staljinskih odnosa 1949. godine Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć je naravno bio i koncipiran na postavkama, koje su polazile od niza unutrašnjopolitičkih i vanjskopoličkih okolnosti. Ratom razorene privrede zemalja članica, njihovi zamašni planovi za obnovu i izgradnju snažnih industrijskih potencijala, sve slabiji kontakti sa zapadnim državama i na kraju sve veća izolacija socijalističkih zemalja, sve je to diktiralo i formiranje jedne organizacije, koja bi okupila zemlje identičnog društveno-političkog uređenja, usmjerila njihove privrede i potpomogla na taj način brži i svestraniji razvoj privreda uz konstantno i dinamično ubrzanje tempa njihove međusobne robne razmjene.

Ekonomsko savjetovanje na kome su 1949. godine u Moskvi učestvovali predstavnici Bugarske, Čehoslovačke, Mađarske, Poljske, Rumunije i Sovjetskog Saveza¹ u svom prvom i temeljnom dokumentu istaklo je ekonomske i političke razloge koji su usloveli stvaranje SEV-a i potertalo je najvažnije zadatke novostvorene organizacije. U dokumentu se navode najprije vanjskopolički momenti, koji su bili od odlučujućeg značaja pri stvaranju organizacije i koji su zapravo i pospješili, uz ekonomske razloge njen nastanak. Sve lošiji odnosi sa zapadnim državama, minimalna robna razmjena uz različita ograničenja i rapidna smanjenja razmjene istaknuti su na savjetovanju kao sredstvo političkog i ekonomskog pritiska zapadnih zemalja na istočnoevropske države i SSSR. Upravo zbog toga savjetovanje je razmotrilo mogućnost što jačeg i tješnjeg ekonomskog povezivanja socijalističkih zemalja i potrebe stalnog i perspektivnog povećanja njihove uzajamne ekonomske suradnje, koja treba da ubrza razvoj nacionalnih privreda i da pridonosi situaciji u kojoj će socijalističke zemlje postati potpuno neovisne od bilo kakvih oblika ekonomske suradnje i trgovinske razmjene sa zapadnim zemljama.

Iako su već tada postojala neka mišljenja o tome da bi jedna takva organizacija trebalo da dobije šira ovlaštenja i veći djelokrug poslova, ipak je akcentat stavljen uglavnom na razmjenu iskustava i razne oblike pružanja uza-

1) Albanija je pristupila tokom 1949. g. a prestala je učestvovati u radu SEV-a 1961. g. Njemačka Demokratska Republika pristupila je SEV-u 1950. a Narodna Republika Mongolija 1961. g.

jamne pomoći. Konceptije o jednoj široj suradnji nisu u to vrijeme uspjele da od tako postavljenih okvira organizacije stvore snažniji instrument s većim pravima i trebalo je da se čeka na povoljniju političku klimu i nove postavke o razvoju privrede socijalističkih zemalja pa da dođe do realizacije smjelijih i širih zahvata u povezivanju i ekonomskoj suradnji država članica.

Nakon sastanka u travnju 1949. godine u Moskvi, uslijedio je sastanak u kolovozu iste godine, a iza toga došlo je do ponovnog sastanka predstavnika država članica u rujnu 1950. godine u Moskvi. To je zapravo bio i posljednji sastanak u toj prvoj etapi SEV-a, jer se Savjet nakon toga sastao tek četiri godine kasnije, kad je i čitava organizacija počela da dobiva sasvim nove konture.

Razvojne etape

U razdoblju 1949—1954., dakle u vrijeme snažne industrijske izgradnje socijalističkih zemalja, vanjska trgovina tih zemalja pravila je napore da se prilagodi plasmanu proizvoda na socijalističkom tržištu, a ekonomisti i planeri socijalističkih zemalja nastojali su da se trgovinska razmjena između zajednice zemalja socijalističkog sektora znatno poveća. Tome cilju trebalo je da se posveti mnogo pažnje i uloži velike napore, jer se radilo prije svega o zemljama različitim po svojoj privrednoj strukturi i razvijenosti, koje su prije II svjetskog rata bile mahom upućene na druge ekonomske partnere i druga tržišta, tako da je njihova ukupna trgovinska razmjena prema nekim procjenama iznosila samo 11,5% vrijednosti njihove ukupne trgovinske razmjene (mislilo se na Bugarsku, Čehoslovačku, Mađarsku, Poljsku i Rumuniju). Jedan dio ovih zemalja prije II svjetskog rata nije uopće imao nikakvih trgovinskih odnosa sa Sovjetskim Savezom, dok je i kod zemalja koje su trgovale sa SSSR vrijednost te trgovinske razmjene bila skoro neznatna.

U novim prilikama, izmijenjenom društvenopolitičkom i ekonomskom uređenju država Istočne Evrope, Sovjetski Savez postaje naglo snažan partner i veliko tržište koje je u stanju da apsorbira velike količine robe. Ujedno, Sovjetski Savez postaje i glavni dobavljač čitavog niza sirovina potrebnih za razvoj industrije istočnoevropskih zemalja. Neki veliki kombinati, koji su nastali u jeku industrijalizacije evropskih socijalističkih zemalja u potpunosti su upućeni na sovjetske sirovine i izgrađeni su baš s namjerom da dođe do tješnjeg povezivanja tih zemalja sa SSSR.

U SEV-u kao prvoj socijalističkoj ekonomskoj organizaciji tako su se formalno ravnopravno našle zemlje vrlo različite po razvijenosti svojih privreda, što je već od samog početka udarilo pečat daljnjem razvoju SEV-a. Visoko razvijene industrijske zemlje (ČSSR, Njemačka Demokratska Republika i Sovjetski Savez) čije su privrede izborile ovaj status još prije II svjetskog rata i koje su nakon rata počele da intenzivno rade na povećanju i proširenju svojih industrijskih kapaciteta, postale su članice SEV-a zajedno sa zemljama čije su privrede bile skoro potpuno industrijski nerazvijene (Rumunija, Bugarska i Narodna Republika Mongolija). Formalno pravna jednakost u članstvu organizacije, zajednički ciljevi i isto društvenopolitičko uređenje ipak nisu mogli u cjelini da usklade i izmire u svim trenucima i na svim poljima djelovanja Savjeta ove velike razlike u privrednom razvoju, što je naravno ometalo normalan razvoj organizacije. U prvoj etapi, kad je SEV praktički bio skoro sasvim zapostavljen kao organizator suradnje, te razlike u okviru Savjeta kao međunarodne organizacije nisu se toliko osjetile, ali su s kasnijim razvojem i jačanjem oblika rada SEV-a ekonomske disproporcije počele da osjetno smanjuju efikasnost njegovog djelovanja u procesu socijalističke integracije. Različite po svojoj industrijskoj snazi, tradicijama i kulturi zemlje socijalističkog sektora bilo je vrlo teško ujediniti u jednu čvrstu različitim

sponama povezanu zajednicu, koja bi mogla uspješno i jedinstveno da parira Zapadu.

Paralelno sa sve većim obimom međusobne trgovine socijalističkih zemalja dolazi i do osjetnog smanjenja trgovine sa zapadnim državama i do pretežne orijentacije na univerzalnost proizvodnje u socijalističkom sektoru, što je opet diktirano određenim političkim događajima, a naročito razvojem hladnog rata. Već 1953. godine uzajamna robna razmjena socijalističkih zemalja dostigla je 75% njihove robne razmjene, iako je taj tempo povećanja bio iniciran i praćen jednim sasvim drugim mehanizmom, a ne djelovanjem SEV-a kao ekonomske organizacije. Bilateralni trgovinski sporazumi, kojima se od samog početka posvećivala velika pažnja, uskoro su od kratkoročnih ugovora pretvoreni u dvogodišnje, čiji je zadatak bio da fiksiraju postojeće mogućnosti i potrebe pojedinih zemalja unutar socijalističkog sektora, te da tako pomognu zadovoljenju potreba svake pojedine zemlje i socijalističkog bloka kao vojnopolitičke grupacije. Tu se svakako ne smije zaboraviti ni na politička sredstva staljinskog perioda, koja su »uspješno« zamjenjivala rad i djelovanje bilo kakve ravnopravne i organizirane suradnje, što nije ni SEV mimoišlo.

U tom periodu snažne izgradnje industrije u svim zemljama članicama postepeno dolazi i do sve očitijih oblika autarhičnosti, što počinje da predstavlja smetnju sinhroniziranom razvoju planskih proporcija, a naročito u visokorazvijenim zemljama socijalističkog sektora. Pored teškoća u snabdijevanju osnovnim artiklima, koje su bile uzrokovane pretjeranim i neproporcionalnim razvojem teške industrije u svim socijalističkim zemljama, počelo je dolaziti i do sve češćih problema u opskrbi sirovinama i energetskim izvorima. SEV prvenstveno kao ekonomska organizacija u toj fazi nije bio u stanju da otkloni te nedostatke i da uskladi planove razvoja, jer najprije SEV faktički nije ni djelovao skoro četiri godine, a pored toga nije niti imao toliki autoritet da bi mogao pridonijeti sređenju situacije.

Druga etapa života rada SEV-a započinje 1954. godine u znaku općih promjena, koje su istina tek na pomolu, ali se ipak dovoljno osjećaju u socijalističkom sektoru. To je vrijeme u kome već počinju dozrijevati shvaćanja o potrebi međunarodne podjele rada u okviru socijalističke zajednice, koja može da pridonese bržem napretku i efikasnijem razvoju privreda zemalja članica i bloku kao cjelini. Svi planovi o fakmičenju sa Zapadom, dostizanju i prestizanju nivoa kapitalističke industrijske proizvodnje postepeno počinju polaziti od principa međunarodne podjele rada, specijalizacije i kooperacije u proizvodnji, a kao najbolji mogući koordinator i nosilac ovih kretanja spominje se Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć.

Započinje jedan dug proces (koji zapravo još i danas traje) za suzbijanje autarhičnih koncepcija i za jačanje specijalizacije kao jednog od osnovnih faktora povećanja kvantite i kvalitete proizvodnje. Dugogodišnje planiranje i koordiniranje planskih proporcija socijalističkih zemalja trebalo je da posluži bržem otklanjanju postojećih razlika i da pridonese okupljanju i udruživanju snaga na većem regionu. Specijalizacija i kooperacija u proizvodnji kao najvažniji principi međunarodne podjele rada socijalističkih zemalja postali su glavne teme brojnih diskusija, razmatranja i djelomične realizacije, ali teškoće koje su se gomilale otežavale su i usporavale to kretanje.

Čitav niz elemenata (različiti stupanja razvijenosti nacionalne autarhične koncepcije, proizvodne tradicije i sl.) kočio je ovaj široko zamišljen proces međunarodne podjele rada i postalo je vidljivo da SEV kao prvenstveno ekonomska organizacija zajednice socijalističkih država, treba da poduzme energičnije i adekvatnije ekonomske i političke mjere kako bi se predviđeni ciljevi mogli s uspjehom početi ostvarivati. Tako je došlo i do jačanja uloge Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć, koji polako dobija sve veća ovlaštenja, a njegove odluke postaju autoritativnije.

Odlučujući značaj za daljnji daleko širi i svestraniji razvoj suradnje unutar SEV-a i za realizaciju međunarodne socijalističke podjele rada imala su savjetovanja predstavnika komunističkih i radničkih partija i šefova vlada koja su održana u Moskvi 1958, 1960, 1962. i 1963. godine. Zapravo 1958. godina može se uzeti kao početak treće i najvažnije etape razvoja SEV-a, u kojoj su se ispoljile i prednosti i poteškoće socijalističke integracije, ali u kojoj su se poduzele i efikasne mjere za pomaganje integracionog procesa. Odluke savjetovanja iz 1958. godine, kao i onih kasnijih, pružile su konkretne smjernice za koordinaciju dugogodišnjih i perspektivnih planova razvoja privreda zemalja članica SEV-a, za daljnji razvoj međunarodne podjele rada, specijalizaciju i kooperaciju u proizvodnji, suradnju u oblasti naučnoistraživačkog rada i za pun razvoj nacionalne ekonomike svake države članice.

Potreba svestrane tješnje suradnje socijalističkih zemalja članica Savjeta nametnula se u toj etapi kao određeni ekonomski i politički imperativ. Ekonomska integraciona kretanja na Zapadu otišla su tada prilično daleko, pa je ubrzanje socijalističke integracije počelo bivati još aktuelnije. Ograničenje u trgovinskoj razmjeni, zatvaranje u okvirima zapadnoevropskog tržišta zahtijevalo je učvršćenje i jačanje novim sredstvima i oblicima Savjeta, a isto tako trebalo je da pomogne socijalistički sistem u velikom takmičenju s kapitalističkim svijetom. Novi, čisto politički faktori sa svoje strane su opet ubrzali ovaj proces u cjelini, jer je unutar sektora, a naročito u pojedinim zemljama došlo do znatnijeg nacionalnog osamostaljivanja i isticanja vlastitih političkih i ekonomskih koncepcija, koje su ponekad počele da se razlikuju od do tada uvijek uniformiranih stavova. Proces destalinizacije također je tome mnogo pridonio. I kad je već postalo jasno da nema više identičnih stavova baziranih samo na snazi nečijeg autoriteta, dolazi i do sve većih napora da se jedinstvo socijalističkog sektora održi i učvrsti upravo u okvirima i mogućnostima postojeće ekonomske organizacije — Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć, koji treba da zato dobije nove važne zadatke i mnogo šira ovlaštenja.

U takvoj atmosferi sazvano je i Lipanjsko savjetovanje predstavnika komunističkih i radničkih partija i šefova vlada za koje su već ranije pripremljeni određeni osnovni materijali.

Lipanjsko savjetovanje 1962. godine posebno je istaklo značaj stvaranja odgovarajućih uvjeta za daljnju svestranu suradnju socijalističkih zemalja i za međunarodnu podjelu rada. U dokumentima savjetovanja polazi se prije svega do postavke da nacionalni interesi pojedinih zemalja ne smiju biti podređeni općim interesima i da koordiniranje privrednih planova i privredne politike socijalističkih zemalja treba da bude od interesa i koristi za svaku pojedinu socijalističku zemlju i za SEV kao cjelinu. Za postojeće ekonomske razlike rečeno je, da one predstavljaju kočnicu za brži i puniji razvoj procesa ujedinjavanja i da stoga treba što prije nastojati da se otklone disproporcije između razvijenih industrijskih zemalja i zemalja koje se nalaze na nižem stupnju razvoja uz maksimalno korištenje rezervi i mogućnosti svake zemlje, kao i uz odgovarajuću pomoć socijalističke zajednice. Specijalizacija u proizvodnji treba prema zaključcima savjetovanja da pridonese još bržem razvoju socijalističkih zemalja i da osigura povećanje proizvodnje uz stvaranje adekvatnih uvjeta za podizanje životnog standarda. Na taj način pored važećeg Statuta Savjeta zaključci Lipanjskog savjetovanja postali su određeni politički putokaz na putu jačanja međunarodne socijalističke integracije.

Jačanje ekonomske suradnje socijalističkih zemalja posljednjih par godina rezultat je svakako općih međunarodnih kretanja kao i strujanja unutar socijalističkih zemalja i predstavlja pokušaj da se stvori jedan organizam, koji će pretežno na ekonomskom planu usklađivati i razvijati suradnju socijalističkih zemalja članica organizacije.

Zapadnoevropska integracija i polagani tempo oživljavanja trgovinske razmjene sa Zapadom nametnuli su potrebu za proširivanjem uloge i funkcija SEV-a, koji je uporedo s tim postao jedno novo tijelo na visokom nivou za koordiniranje ekonomskih interesa, što sve zajedno treba da u suvremenim uslovima pridonese koherentnosti socijalističkog sektora kao zajednice zemalja s istim društvenopolitičkim uređenjem i istim ciljevima.

Ipak, u posljednje vrijeme ponovno zbog vanjskopolitičkih i unutrašnjo-političkih faktora i utjecaja dolazi do izvjesnih promjena i diferencijacija stavova, tako da SEV i s toga aspekta počinje da privlači određenu pažnju.

Organizaciona struktura SEV-a

Organizaciona struktura Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć kao i čitava organizacija doživjela je tokom svog postojanja izvjesne promjene a sadašnji Statut donesen je 1959. godine i predstavlja najvažniji dokument o čijoj se izmjeni sve više i češće počinje diskutirati, ali on ipak za sada ostaje osnovni instrument za reguliranje odnosa unutar SEV-a.

U uvodnim članovima Statuta navodi se da članom Savjeta može postati svaka zemlja koja priznaje ciljeve i principe SEV-a, ali isto tako dopušta se i mogućnost učešća i drugih zemalja u radu Savjeta u vidu promatrača ili samo s ograničenim učešćem u pojedinim specijaliziranim tijelima. Države članice imaju ista prava, a odluke se donose samo uz suglasnost zainteresiranih država. Akti Savjeta dijele se na odluke i preporuke. Odluke reguliraju organizaciona i proceduralna pitanja i dobivaju svoju pravnu snagu odmah nakon potpisivanja protokola, dok se preporuke donose po pitanjima, koja su od bitnog interesa za privrednu suradnju zemalja članica SEV-a. Pravnu snagu preporuke dobivaju tek nakon ratifikacije od strane vlada zemalja članica, što svakako znatno usporava i otežava elastičniju i bržu primjenu pojedinih intencija Savjeta u život.

Glavni zadaci SEV-a su prema Statutu²⁾: »Usavršavanje međunarodne socijalističke podjele rada« i »koordiniranje planova razvoja narodne privrede«, što daje mogućnost za ostvarenje određenih ekonomskih i političkih ciljeva.

Najvažniji organi SEV-a su danas: Skupština, Izvršni komitet, Biro izvršnog komiteta, Stalne komisije i Sekretarijat.

Skupština je najviši organ Savjeta u koji delegiraju svoje predstavnike vlade pojedinih država članica. U toku godine skupština se sastaje jedan do dva puta i na svojim sastancima razmatra i odlučuje o daljnjem razvoju i proširenju privredne i naučnotehničke suradnje članica SEV-a, a osim toga daje i osnovne smjernice za rad svih ostalih organa Savjeta. Pored redovnih zasjedanja prema potreba mogu se sazivati i izvanredna zasjedanja Skupštine.

Izvršni komitet Skupštine stvoren je umjesto ranijeg Savjetovanja predstavnika zemalja članica SEV-a i predstavlja danas glavni izvršni organ Savjeta, a sačinjavaju ga potpredsjednici vlada koji su u svojim zemljama zaduženi za pitanja privredne suradnje sa zemljama članicama SEV-a. Izvršni komitet donosi odluke i daje preporuke u razdoblju između dva zasjedanja Skupštine, razmatra funkcioniranje stalnih komiteta Savjeta i proučava mogućnosti specijalizacije i kooperacije. Sastanci Izvršnog komiteta održavaju se jedanput u dva mjeseca. Formiranje Izvršnog komiteta od velikog je značaja za daljnji razvoj i učvršćenje SEV-a, jer je time stvorena mogućnost za daleko šire angažiranje Savjeta preko njegovih akata koji postaju obavezni za sve članice Savjeta.

2) Handel zagraniczny; Warszawa 1960, nr 12, str. 262.

Biro Izvršnog komiteta stvoren je na XVI zasjedanju Savjeta i tvore ga zamjenici predsjednika državnih planskih komisija zemalja članica, što bi trebalo da pomogne stvaranju izvjesnog centraliziranog planiranja na međunarodnom nivou. Biro Izvršnog komiteta ovlašten je da daje prijedloge za koordiniranje perspektivnih planova razvoja, da pomaže međunarodnu podjelu rada i da se naročito brine za sve postojeće konkretne oblike specijalizacije i kooperacije u proizvodnji.

Stalne komisije formiraju se za rješavanje pojedinih konkretnih pitanja i sada djeluje preko 20 različitih komisija. One su dužne da sa svojih područja daju prijedloge, vrše analize i pomažu suradnju u pojedinim privrednim granama. Svaka komisija sastoji se od delegacija zemalja članica, koje predvode ministri pojedinih resora ili njihovi zamjenici. Sjedišta komisija nalaze se u različitim zemljama, a njihovi sastanci održavaju se dva puta godišnje.

Sekretarijat je administrativno tehnički organ Savjeta i njegovo osoblje sačinjavaju predstavnici svih zemalja članica. Na čelu sekretarijata nalazi se sekretar koji ima tri zamjenika. Sekretar i njegovi najbliži suradnici uživaju status međunarodnih funkcionera. Sjedište sekretarijata je u Moskvi, a personal je u neprekidnom porastu, tako da se danas broj službenika zaposlenih u sekretarijatu Savjeta popeo na 450 ljudi. Sve troškove djelovanja sekretarijata snose države članice po određenom ključu.

Dostignuća i uspjesi

Za razliku od svojih prvih godina postojanja, kad je Savjet bio jedan od inicijatora proširenja robne razmjene, organizator naučnotehničke suradnje i razmjene iskustava, i kad su se postignuti rezultati uglavnom malo i zapažali u konkretnim uslovima, danas je SEV glavni organizator proizvodnje velikog dijela socijalističkog svijeta. Zbog toga se naravno i postignuti uspjesi sve izrazitije opažaju, iako ni teškoće na koje se nailazi ne predstavljaju malu zapreku za brži i efikasniji razvoj privredne suradnje socijalističkih zemalja.

U realizaciji pojedinih postavljenih zadataka SEV se skoncentrirao na neka pitanja koja su bila od najvažnijeg značaja za razvoj organizacije i za proširenje privredne suradnje zemalja članica. Iako različiti po svom sadržaju i obimu svi naponi i uspjesi, koji su iz njih proizašli bili su diktirani određenim ekonomskim i političkim potrebama, pa se i iz tog aspekta mogu vršiti određene opservacije. Jedno je samo sigurno — da sve organizacione forme povezivanja socijalističkih zemalja putem različitih oblika u krajnjoj liniji pridonose stvaranju uvjeta za još bržu intenzifikaciju procesa integracije socijalističkih zemalja.

Proces specijalizacije i kooperacije zamišljen kao jedan od najvažnijih oblika povećanja proizvodnje i jačanja suradnje počeo je od naturalnih bogatstava zemalja članica, tradicija i proizvodnih uslova, pa su se tako zemlje članice SEV-a počele opredjeljivati za proizvodnju onih artikala za koje imaju najveće i najpovoljnije uslove. Osim toga velika se pažnja od samog početka posvećivala i specijalizaciji u proizvodnji onih proizvoda, koji su od velike važnosti za zemlje SEV-a i koji se već uspješno proizvode u nekoj od zemalja članica. Ali isto tako nisu zaboravljeni ni artikli koji se još ne proizvode u okviru zemalja članica Savjeta, što je u skladu s poznatim i starim postavkama da socijalističke zemlje treba da budu potpuno neovisne od uvoza iz kapitalističkih zemalja. Odmah nakon XI sjednice Skupštine Savjeta započeo je polagani proces specijalizacije i kooperacije proizvodnje u okvirima u kojim su pojedine zemlje dobile zadatke da se naročito posvete proizvodnji nekih mašina i uređaja. ČSSR, Poljska i Sovjetski Savez počeli su da se specijaliziraju u proizvodnji rudarskih uređaja i opreme; Njemačka Demokratska

Republika je dobila zadatak da se specijalizira i usavršava u proizvodnji brodova, proizvoda industrije precizne mehanike, optike i elektronike kao i uređaja za proizvodnju umjetnih vlakana; Poljska zahvaljujući svojim poslijeratnim uspjesima postignutim u oblasti brodogradnje treba da uloži još veće napore u toj grani industrije; Rumunjska, Mađarska i Sovjetski Savez zaduženi su za specijalizaciju u proizvodnji uređaja za industriju nafte itd. Pored toga svaka zemlja članica dobila je zadatak da se usavršava i dalje radi na proizvodnji mašina, uređaja i opreme u kojima je do sada postigla dobre rezultate i za čiju proizvodnju ima optimalne mogućnosti.

Udio specijalizirane proizvodnje mašina i uređaja u ukupnoj proizvodnji zemalja SEV-a iznosi od 5—30% dok se npr. u razdoblju od 1959—1965. proizvodnja specijaliziranih energetske uređaja kreće do 70% ukupne proizvodnje a u proizvodnji kugličnih ležajeva dostignuta je čak cifra³ od 90% ukupne proizvodnje.

Uz specijalizaciju i kooperaciju dolazi i do izmjena u strukturi industrijske proizvodnje pojedinih zemalja članica, a naročito onih koje su do sada bile glavni proizvođači proizvoda mašinske industrije u okviru socijalističkog sektora. U uslovima brzog razvoja međunarodne podjele rada i modernizacije proizvodnje neodržive su danas situacije u kojima neke zemlje nastoje da proizvede što više ili čak sve artikle mašinske industrije. To dovodi do usitnjavanja proizvodnje i postepenog zaostajanja za nivoom svjetske produkcije u pogledu kvantitete i kvalitete proizvoda. Radi toga specijalizacije kao smjer u orijentaciji proizvodnje na proizvode za koje postoje najbolje mogućnost i uvjeti svakako znači s te tačke gledišta pozitivnu pojavu.

Rješenje pitanja sirovina je jedno od ključnih pitanja razvoja čitavog SEV-a, pa je nekoliko do sada održanih savjetovanja bilo svojim velikim dijelom posvećeno upravo tom za SEV veoma osjetljivom problemu. Naime, SEV je prilično ograničen u svom razvoju jer sve evropske zemlje članice (a naročito one najrazvijenije) nemaju dovoljno sirovina za razvoj svojih nacionalnih privreda. SSSR se pojavljuje sada kao glavni dobavljač sirovina pa jedan veliki dio sovjetskog eksporta sirovina otpada na članice SEV-a (84% cjelokupnog izvoza koksa, 71% valjanih proizvoda itd.). U periodu 1959—1964. SSSR pokriva 80% svih istočnoevropskih potreba u sirovinama. Ostale zemlje članice uglavnom mogu da isporučuju samo neke od sirovina i to ne u sasvim dovoljnim količinama. Upravo zbog toga istaknuta je potreba, a praksa je to ubrzo i potvrdila da pojedine zemlje koje su naročito zainteresirane za snabdijevanje svojih industrijskih pogona sirovinama iz socijalističkih zemalja članica SEV-a treba da pomognu ne samo tehničkom pomoći, kao što je to bio do tada slučaj, zemlje liferante sirovina, već treba da ulože i određena finansijska sredstva u proizvodnju i dobivanje sirovina. Prvi ovakav aranžman sklopljen je 1957. godine i njime se Njemačka Demokratska Republika obavezala dati Poljskoj kredit u visini od 90 milijuna rubalja za proširenje rudnika mrkog uglja, koji je inače kao sirovina veoma potreban privredi Njemačke Demokratske Republike. Uskoro su sklopljeni brojni novi sporazumi, kojima se osigurava daljnja suradnja u dobivanju potrebnih sirovina. Otplata takvih kredita vrši se uglavnom u isporukama sirovina za koje je zemlja kreditor naročito zainteresirana. Novi sistem financiranja unutar SEV-a također je omogućio proširenje suradnje i njime je stvorena mogućnost da se pojavljuje više zemalja kao zajednički investitor na terenu jedne države članice.

Od naročito velikog značaja za privrede visoko razvijenih istočnoevropskih zemalja bila je gradnja naftovoda »Prijateljstvo« koji svakako predstavlja jedan od najkrupnijih uspjeha SEV-a. Naftovod dug oko 5.500 km osi-

3) Mir socijalizma u cifrah i faktah, Izdatelstvo pol. lit. Moskva 1963.

gurava dovoljne količine nafte Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Poljskoj i Njemačkoj Demokratskoj Republici, a pored toga pruža mogućnost da se ova važna sirovina, tako potrebna kemijskoj industriji tih zemalja pravovremeno i na najbrži način transportira iz Sovjetskog Saveza. Gradnja naftovoda započeta je 1959. godine a prema planu, ovaj najduži naftovod na svijetu, treba da bude potpuno dovršen 1970. godine.

Spajanje energetskog sistema zemalja SEV-a bio je također važan i značajan događaj za daljnji razvoj privreda socijalističkih zemalja od kojih su neke prilično siromašne vlastitim energetskim izvorima, pa to u pojedinim zemljama izaziva ponekad ozbiljne poremećaje u proizvodnji. U vremenu od 1960. godine do 1963. ujedinjeni su energetski sistemi Njemačke Demokratske Republike, ČSSR, Poljske, Mađarske, zapadne Ukrajine i Rumunije, a 1964. godine u ovaj sada već jedinstveni energetski sistem »Mir« treba da bude uključen i energetski sistem Bugarske. Dispečerski centar udruženog energetskog sistema osnovan je u Pragu i brine se za normalno funkcionisanje čitavog ujedinjenog sistema.

Na polju poboljšanja komunikacija između zemalja SEV-a postignuti su dobri rezultati. Intenzivan razvoj suradnje i znatno povećanje međusobne robne razmjene zahtijevali su da se poboljšaju i uvjeti saobraćaja, naročito željezničkog, koji je najvažniji za sve članice Savjeta. Pored ranije stvorenih dviju organizacija: Organizacije za suradnju željeznica i Organizacije za suradnju socijalističkih zemalja u oblasti komunikacija, koje se bave pretežno metodama i formama poboljšanja suradnje željeznica i nekim operativnim poslovima, odlučeno je nedavno da se stvori poseban željeznički vozni park zemalja članica SEV-a od 100.000 vagona, što će znatno pojednostaviti željeznički transport unutar SEV-a i pridonijeti ekonomičnijem korištenju vagona.

I na kraju, kao osobito zapažen moment u daljnjem jačanju i povezivanju SEV-a treba spomenuti stvaranje Međunarodne banke socijalističkih zemalja sa sjedištem u Moskvi, koja ima zadatak da pomaže daljnji razvoj suradnje socijalističkih zemalja, da povezuje njihove vanjske trgovine, provodi bilance međusobne trgovinske razmjene a sve to u službenoj valuti SEV-a — rublji. To treba da znatno olakša sve vrste obračuna i da pomogne unapređenju suradnje socijalističkih zemalja i na financijskom polju. Na čelu Banke kao najviši organ nalazi se Savjet u koga svaka država delegira svoje predstavnike i to bez obzira na visinu uloga koji je određen po specijalnom ključu. Svaka zemlja članica Banke ima pravo na jedan glas. Ulozi su fiksirani u procentima, a najveći ulog daje Sovjetski Savez — 116 milijuna rubalja, dok je najmanji ulog Narodne Republike Mongolije — 3 milijuna rubalja. Banka ima veliku važnost i za daljnji razvoj trgovine zemalja SEV-a s drugim zemljama, a posebno se može očekivati da će se zemljama u razvoju omogućiti korištenje kredita pod povoljnim uslovima.

Industrijska proizvodnja i vanjska trgovina zemalja SEV-a

U neosporno brzom i dinamičnom razvoju privreda socijalističkih zemalja članica Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć svakako je SEV kao organizacija za usklađivanje i pomaganje razvoja privredne suradnje odigrao značajnu ulogu. Ovo se specijalno odnosi na posljednju etapu djelovanja Savjeta

u kojoj su se ispoljile pored izvjesnih specifičnih teškoća i velike prednosti koordiniranog djelovanja u ostvarivanju zajednički korisnih i nužnih ciljeva.

U vrijeme snažnog funkcioniranja SEV-a 1962. godine skoro na svim privrednim poljima došlo je do neobično visokog tempa porasta industrijske proizvodnje koja je u poređenju s 1950. godinom porasla za 364%, dok je prema istim podacima⁴ industrijska proizvodnja u kapitalističkim zemljama porasla za 81%. Iste statistike pokazuju da je privreda zemalja članica SEV-a u poređenju s privredama kapitalističkih država mnogo dinamičnija i da su trendovi porasta mnogo veći.

**Industrijska proizvodnja u zemljama SEV-a
i u nekim kapitalističkim državama
(1950. = 100)**

	1955.	1958.	1960.	1961.	1962.
socijalističke zemlje zajedno	190	274	359	370	400
od toga zemlje SEV-a	187	249	306	334	364
Bugarska	190	291	397	444	493
ČSSR	170	228	282	308	327
Njemačka DR	190	241	298	310	329
NR Mongolija	132	230	316	393	448
Poljska	212	278	338	372	404
Rumunija	200	266	340	393	451
Mađarska	185	216	266	293	319
SSSR	185	249	303	330	362
kapitalističke zemlje zajedno	133	128	165	174	181
SAD	129	126	145	147	157
Engleska	119	115	136	137	138
Francuska	136	131	178	188	215
Zapadnja Njemačka	179	132	250	264	284
Italija	153	153	228	259	276
Belgija	125	123	—	145	154
Holandija	135	129	—	181	189
Kanada	133	119	—	162	168
Japan	214	205	—	584	644

Najveći dio ovog značajnog industrijskog napretka leži u proširenju i daljnjem razvoju mašingradnje i kemijske industrije i energetske baze, koje se sve zajedno već duže vremena nalaze na prvom mjestu u svim planovima razvoja socijalističkih zemalja. Ako se uspoređi industrijska proizvodnja osnovnih industrijskih proizvoda po glavi stanovnika u socijalističkim državama učlanjenim u SEV-u i u nekim kapitalističkim državama dobija se jedna drukčija slika, iz koje se ipak primjećuje brz porast i konstantan razvoj socijalističke proizvodnje.

⁴) Ekonomika socijalističkih stran v cifrah, Socekgiz, Moskva 1963. Strany socijalizma i kapitalizma v cifrah, Izdat. polit. literaturi Moskva, 1963.

Proizvodnja nekih industrijskih proizvoda po glavi stanovnika
u zemljama članicama Savjeta i u nekim kapitalističkim državama⁵

	Električna energija (kWh)		Ugalj (pretvoren u kameni (kg))		Čelik (kg)		Cement (kg)	
	1937.	1961.	1937.	1961.	1937.	1961.	1937.	1961.
soc. zemlje								
Bugarska	42	681	189	1208	1	45	36	220
ČSSR	285	1957	1904	4759	159	511	88	388
Njemačka DR	866	2482	2302	4765	74	201	104	308
Poljska	106	1075	1095	3727	43	246	38	246
Rumunija	72	464	157	332	18	114	33	178
Mađarska	153	835	658	1807	71	205	35	160
SSSR	218	1503	721	2040	107	235	33	233
kapital. zemlje								
SAD	1136	4803	3488	2043	411	493	156	294
Engleska	693	2620	5165	3656	279	424	156	272
Francuska	485	1664	1091	1177	192	382	104	341
Zap. Njemačka	711	2206	4331	3171	456	617	254	528
Italija	362	1227	39	30	49	184	100	355
Japan	430	1352	641	578	82	298	87	259

Iako su razlike u pogledu kvantitete proizvodnje još uvijek velike, ipak socijalističke privrede u cjelini postižu uspjehe i smanjuju postojeći raskorak. Tako je npr. socijalistički sistem 1950. godine učestvovao u svjetskoj industrijskoj proizvodnji sa svega 18%, a 1963. godine dostignuta je već cifra⁶ od 31% cjelokupne svjetske industrijske proizvodnje.

S nastankom Evropske ekonomske zajednice i usporedbe na relaciji SEV—EEZ postale su iz godine u godinu sve češće. I na jednoj i na drugoj strani tempo industrijske proizvodnje prati se s napregnutom pažnjom, a ostvareni rezultati služe kao stimulans za jačanje svoje vlastite proizvodnje. Sovjetske statistike⁷ pokazuju da u usporedbi s EEZ socijalističke zemlje udružene u SEV-u postižu značajne uspjehe.

Porast industrijske proizvodnje u zemljama SEV-a i EEZ
(1963. u % prema 1957)

ukupno zemlje SEV	173	Bugarska	214
SSSR	174	ukupno zemlje EEZ	141
Poljska	168	Zap. Njemačka	141
ČSSR	158	Francuska	134
Njemačka NR	159	Italija	177
Rumunjska	209	Belgija	122
Mađarska	175	Holandija	138

Još je značajnije da se ovi rezultati počinju priznavati i na drugoj strani, te da se SEV na Zapadu počinje afirmirati kao značajan i ravnopravan takmac u velikom takmičenju socijalističkih i kapitalističkih država i njihovih privreda.

⁵) Strany socijalizma i kapitalizma v cifrah, Izdat. polit. lit. Moskva, 1963.

⁶) Mirovaja ekonomika i međunarodnyje otnošenija, Moskva 1964, nr 5, str. 4.

⁷) Ibid., str. 6.

Zemlje SEV-a naročito se posljednjih godina zalažu za jačanje i razvijanje slobodne trgovine i pokazuju želju da se i one uključe u svjetsku podjelu rada što bi trebalo između ostalog da otvori vrata većoj međusobnoj razmjeni socijalističkih zemalja sa zemljama Zapada, a donekle i zemljama u razvoju. Na tom polju do sada su već postignuti izvjesni rezultati, ali je ipak još uvijek trgovina između zemalja SEV-a i zemalja Zapada skoro minimalna. 1962. godine kad je u odnosu na 1950. uzajamna trgovina porasla za 204% ipak ukupna suma vrijednosti robne razmjene nije premašila 6,1 milijardi dolara. Razlozi takvom stanju ne mogu se tražiti u isključivo političkim momentima, kao što se to ponekad čini, već je potrebno uzeti u obzir i činjenicu da je većina istočnoevropskih država prije II svjetskog rata nastupala na evropskom i svjetskom tržištu sa svojim tradicionalnim proizvodima (najčešće sirovine i poljoprivredni proizvodi), dok je u sadašnje vrijeme zahvaljujući procesu industrijalizacije skoro potpuno izmijenjena ekonomska struktura tih zemalja. One danas nastoje da plasiraju na svjetsko tržište što više svojih industrijskih proizvoda, koje već proizvode u velikom asortimanu i količinama, a sa svojim tradicionalnim proizvodima pojavljuju se sve manje i obično u situacijama kad su zbog različitih razloga (pokrivanje neophodnog uvoza, osvajanje novih tržišta, zadržavanje starih povoljnih tržišta) upućene i na takav izvoz. Tu situaciju teško je danas izmijeniti, najprije zbog toga što kapitalističke države nerado ili uopće ne kupuju industrijske proizvode socijalističkih zemalja i još uvijek traže najvećim dijelom njihove stare klasične proizvode. S druge strane socijalističke države polako i teško prodiru sa svojim industrijskim proizvodima na svjetsko tržište, koje je već snabdjeveno i podijeljeno između najjačih kapitalističkih zemalja. Ako se k tome dodaju i različite forme ograničenja uvoza robe iz socijalističkih zemalja, sistem oštih i visokih zaštitnih carina i ponekad otvoreni bojkot proizvoda socijalističkih zemalja, paralelno sa sistemom ograničenja izvoza u socijalističke zemlje, dobija se prava slika stanja stvari u trgovinskim odnosima Istok—Zapad. Zbog toga i trgovinska razmjena između socijalističkih i kapitalističkih zemalja ne ostvaruje brži i značajniji porast, pa vanjska trgovina socijalističkih zemalja ostaje i dalje svojim najvećim dijelom (do 75%) upućena na trgovinsku razmjenu unutar članica Savjeta.

Usporedo sa snažnim razvojem industrijske proizvodnje kao i sve češće susretanim formama kooperacije i specijalizacije u okvirima Savjeta znatno je porasla trgovina između zemalja članica, koja bez obzira na postojeće smetnje i administrativne kočnice dostiže posljednjih godina prosječno oko 15% porasta svake godine. Sigurno je da sada važeći sistem robne razmjene, a naročito sistem cijena, ne odgovara jednoj tako razvijenoj međunarodnoj ekonomskoj organizaciji i zato su shvatljivi naponi pojedinih država članica i nekih organa SEV-a, da se principi robne razmjene unutar Savjeta pojednostave i da se omogući bolje i brže snabdijevanje socijalističkih zemalja. Jasno je da bi to imalo velikog odraza na povećanje proizvodnje i da bi pružilo priliku za još veće proširenje robne razmjene zemalja članica. U okvirima perspektivnog plana 1961—1980. zemlje SEV-a računaju s povećanjem nacionalnog dohotka 4—5 puta, porastom industrijske proizvodnje 6 puta, dok bi trgovinska razmjena socijalističkih zemalja trebala da poraste⁵ 5—6 puta, što znači da će i dalje najvažnije područje robne razmjene ostati veliki region SEV-a i njegovo prostrano tržište.

Trgovina članica SEV-a sa zemljama u razvoju daleko je još od mogućnosti koje realno postoje na jednoj i na drugoj strani pa i pored povećanja od 2,7 puta (relacija 1955—1962) robna razmjena između ovih područja je više u svojim začecima. Zemlje učlanjene u Savjetu za uzajamnu ekonomsku po-

⁵) Artur Bodnar — RWPG kierunki wymiani gospodarczej, Sprawy miedzynarodowe, Warszawa, 1964, br. 3.

moć pružaju pomoć 43 državama u izgradnji 1170⁹ različitih industrijskih objekata i pogona, ali je ipak vanjska trgovina socijalističkih zemalja bila prilično nelastična i nije uspjela da stvori adekvatne trgovinske veze. Istina, u posljednje vrijeme i tu se opažaju sasvim nove koncepcije, koje se zalažu za obimno povećanje trgovine socijalističkih zemalja sa zemljama u razvoju i pridaju zemljama u razvoju mnogo važnije mjesto nego što ga one danas imaju u strukturi trgovinske razmjene zemalja SEV-a.

Koordiniranje planova

Lipanjsko savjetovanje predstavnika komunističkih i radničkih partija 1962. godine unijelo je nov duh i na polju koordiniranja planova razvoja socijalističkih zemalja, što je trebalo da stvori realne uslove za donošenje jedinstvenijeg plana za cjelokupno područje SEV-a. Savjetovanje je jednoglasno zaključilo da u sadašnjoj etapi razvoja organizacije osnovna metoda djelovanja SEV-a treba da bude koordinacija planova razvoja privreda zemalja članica, te da se tako moraju osigurati sredstva za brži razvoj pojedinih zemalja i SEV-a kao cjeline. Kao primarni zadatak postavljena je koordinacija perspektivnih planova razvoja do 1980. godine usporedo s tim provođenje pripremih radova za stvaranje koordiniranog plana u prvoj fazi od 1956. do 1970.

Usklađivanje planova mora pomoći zemljama članicama SEV-a da pravilno ocijene i odrede svoje planske proporcije i da u samom Savjetu, kao određenoj jedinstvenoj cjelini, nađu svoje mjesto. Taj proces koji se postepeno odvija osigurao bi po mišljenju odgovornih planera iz Savjeta ravnomjerni ekonomski razvoj, a istovremeno bi mogao znatno pridonijeti i ubrzati međunarodnu socijalističku podjelu rada. Koordiniranjem planova razvoja s vremenom će se izravnati i sadašnje disproporcije između zemalja članica SEV-a, a doći će i do šireg još odlučnijeg razvoja specijalizacije i kooperacije u proizvodnji.

Sama metoda koordiniranja planova socijalističkih zemalja članica Savjeta donekle je danas izmijenjena i više se ne dolazi s gotovim, razrađenim planovima na zasjedanje Savjeta, već se sada svi materijali s opsežnom dokumentacijom dostavljaju Savjetu na prethodno razmatranje i ocjenjivanje. Na osnovu svestrano razrađenih materijala od strane svih zainteresiranih zemalja i stalnih komisija SEV-a pristupa se kasnijem potpisivanju sporazuma na osnovi mišljenja i preporuka Savjeta.

Iako još uvijek nisu iskristalizirani stavovi u nekim ključnim pitanjima daljnjeg razvoja organizacije, a posebno u važnom pitanju koordiniranja nacionalnih planova razvoja, ipak se polagano uviđa da postoji vjerojatnost da će SEV zbog ekonomskih a i političkih razloga morati u najskorije vrijeme ići na smjelije okupljanje socijalističkih zemalja članica, odnosno, da će dosadašnja najvažnija forma djelovanja SEV-a: koordiniranje planova uskoro postati preuska. To bi značilo da bi pored sada postojećih organa SEV-a moglo doći do stvaranja jednog potpuno novog organizma koji bi se u cijelosti prihvatio poslova u vezi s koordinacijom razvoja SEV-a kao cjelovite integrirane grupacije socijalističkih zemalja, a sve to opet u okvirima interesa i mogućnosti svake od zemalja članica. To bi praktički djelomično moglo dovesti do stvaranja supradržavne organizacione strukture SEV-a, što je vjerojatno jedan od razloga da se tome i ranije nije prišlo, premda su neke koncepcije takvog tipa i prije postojale. Danas postaju sve češća mišljenja o potrebi stvaranja jedinstvenog planskog organa, a na Plenumu CK KPSS u studenom 1962. i Nikita Sergejevič Hruščov se založio za formiranje jednog takvog mehanizma u kojem bi aktivno i punopravno učestvovali predstavnici

⁹) Međunarodna ekonomika i međunarodne odnošenja, Moskva, 1964, br. 5, str.

svih zemalja članica Savjeta. U tom slučaju otpao bi jedan velik broj poslova što ih danas pokušavaju riješiti različiti organi Savjeta koji velik dio vremena gube na rješavanju principijelnih pitanja koja ne mogu uspješno riješiti, dok bi ih ovako postavljeno tijelo moglo s uspjehom unaprijed formulirati i brinuti se za njihovo provođenje u život.

Za sada je djelovanje jedinstvenog planskog tijela još uvijek nemoguće. Sve zemlje članice nisu se izričito složile s potrebom osnivanja tijela na tako visokom nivou a sigurno je da bi se ubrzo razvile i diskusije o granicama nadležnosti jednog takvog organa. S formalne tačke gledišta formiranje i djelovanje sličnog tijela sada je nemoguće, jer bi ga jedino novi Statut Savjeta mogao oformiti.

Odvojeno od eventualnih budućih rješenja, koja će možda u ovakvoj ili drukčijoj formi biti u budućnosti akceptirana ili ne, vrijedno je spomenuti da se upravo sada provode ozbiljni radovi u cilju prilaženja ostvarivanju postavljenih planskih proporcija razvoja SEV-a. Svestrano se analiziraju planovi osnovnih investicija u razdoblju od 1964. do 1965. kako bi se na praktičnim primjerima pribavila što bolja iskustva za narednu etapu koordiniranja investicija socijalističkih zemalja u 1966—1970.

Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć u današnjim uslovima predstavlja nesumnjivo važan faktor u privrednom napretku socijalističkih zemalja i u sve jačem povezivanju njihovih ekonomika. Evolucija formi, metoda i organa Savjeta svjedoči o tome da ova organizacija traži najoptimalnije mogućnosti za svoj rad i da je spremna da ide na osjetljivom ekonomskom polju na još intenzivnije uvođenje i stvaranje novih socijalističkih ekonomskih odnosa među državama članicama. U posljednje vrijeme može se primjetiti da svaki novi sastanak Izvršnog komiteta Savjeta obogaćuje organizaciju novim oblicima djelovanja i da skoro na svim područjima SEV-a pulsira ubrzani ritam snažnog organiziranog kretanja.

Sve to pokazuje da u jednom neprekidnom traženju novih putova za građenje zdravih socijalističkih ekonomskih odnosa, SEV danas predstavlja bitan instrument i da se sva pozitivna strujanja unutar socijalističkog sektora postepeno odražavaju i u radu ove prve socijalističke ekonomske organizacije.